

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובידורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

גליון מאמרים מס' 1

מאמר החתפים

בענין אופן קריאת חטף פתח וחטף קמץ

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור.

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 15/07/2015 פקס: 153775150494 תאריך: tameytora@gmail.com

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 15/07/2015 פקס: 153775150494 תאריך: tameytora@gmail.com

שווא מורכב¹. ומה שמצאנו בכמה מקומות שמנוקד שווא מורכב אף בשאר אותיות, יבואר עניינו להלן.

הגיית שווא נע בזמן הראשונים היתה בשלושה אופנים². אופן א': שווא נע שאחריו באה אחת מאותיות אהח"ע שמוצאן מהגרון, הגיית השווא נטוה לניקוד האות הגרונית שאחר השווא, וכגון בתיבת תִּאֲנָה, השווא נע שבתי"ו נהגה כעין צירי. בתיבת אֶשְׁמָעָה, השווא נע שבמ"ם נהגה כעין קמץ.

אופן ב': שווא נע שאחריו באה אות י', הגיית השווא נטוה לחיריק, וכגון בתיבת בִּיעֶקֶב, השווא נע שבבי"ת נהגה כעין חיריק, בתיבת יִרְמְיָהוּ, השווא נע שבמ"ם נהגה כעין חיריק³.

אופן ג': שווא נע לפני שאר האותיות, הגיית השווא נטוה לפתח, וכגון בתיבת בְּרֵאשִׁית, השווא נע שבבי"ת נהגה כעין פתח. בתיבת יִשְׂרָאֵל, השווא נע שברי"ש נהגה כעין פתח⁴.

על פי זה יובן מהו ניקוד החטף פתח המסומן לפעמים באותיות שאינן גרוניות, שכאשר רצו הסופרים לסמן על שווא שיש לקרותו בשווא נע ולא בשווא נח⁵, סימנו זאת ע"י ניקוד מושאל

פעמים רבות ישנן אותיות המנוקדות בחטף פתח, כגון: וְזָהָב (בראשית ב' י"ב), וְיִתְרָאֲצֻ (שם כ"ה כ"ב), וְשָׁמַע (במדבר כ"ג י"ח), וכדומה, ויש קוראים הנבוכים באופן הגיית חטפים אלו. במאמר זה יתבאר האופן הנכון להגייתם.

אותיות אהח"ע מוצאן מהגרון, שהוא מוצא פנימי ועמוק יותר משאר המוצאות, ומשום כך יש לאותיות אלו נטיית יתר להיבלע. וכיון שהיגוי השווא הוא קל מאד, שהרי אינו תנועה, לכן לעולם לא תנוקד אות גרונית בשווא נע פשוט, כדי שלא תבלע האות, אלא יורחב השווא ע"י תנועה נוספת המצורפת לו, וינוקד בשווא מורכב⁶, דהיינו חטף פתח (א) חטף קמץ (א) או חטף סגול (א).

הגיית השווא המורכב קרובה לתנועה הבאה עם השווא, אלא שנקרא במהירות וחטיפה⁷, משום שאינו תנועה ממש, אלא הוא שווא שהתארך מעט כדי להקל על הגייתו.

שאר האותיות, כיון שאין חשש לבליעתן, שהרי אין מוצאן מהגרון, אינן צריכות הרחבה זו, ויבוא בהן שווא נע פשוט ולא

¹ גם בימינו יש נטיה להגות את המ"ם שבתיבת יִרְמְיָהוּ בנטיה לחיריק, וכן את הנו"ן שבתיבת נֶזֶק, אך מסתבר שזה שיבוש בעלמא ואין זה שריד להגייה קדומה זו.

² זה לשון רד"ק (מכלול קל"ח ע"ב): דע כי השווא איננה תנועה אך היא משרתת התנועות על שלשה דרכים.

הראשון, כשתהיה על אות א"ח ה"ע תטה קריאת השווא לקריאת אותה האות, אם קמוצה תטה לקריאת קמץ, ואם פתוחה תטה לקריאת פתח, כמו יִאֲבֹד הוֹן (משלי כ"ט ג'), ואם צירי כמו בְּאֵר, שָׁאֵת, שְׁאֵר, תִּאֲנָה, קריאת השווא נטוה לצירי, ואם שורוק כמו קח, דְּעוּ, קריאת השווא נטוה לשורוק מפני החי"ת או העי"ן שהיא שרוקה, ואם חיריק כמו קחי רחים (ישעיה מ"ב ז'), סְחִי ומאוס (איכה ג' מ"ה), יִהְיֶי אֹדֶר (בראשית א' ג'), קריאת השווא נטוה לחיריק, ואם חולם כמו לְעוֹלָם, שְׁאוֹל, בְּעוֹר, פְּעוֹר, קריאת השווא נטוה לחולם, וכן על קמץ חטף כמו וּמִגֶּזֶר בֶּד (ישעיה נ"ד ט'), קריאת הגימ"ל נטוה לקמץ חטף מפני העי"ן, ויש ספרים מדויקים שהגימ"ל נקודה בקמץ חטף, וכו'.

השני, כשתהיה שווא על היו"ד, תטה קריאתה לעולם לחיריק, ואע"פ שאין היו"ד בחיריק אלא באחת התנועות כמו וַיִּדְעוּ, בִּיעֶקֶב, וְלֹא יִיחַל (מִיכָה ה' ו'), לעולם קריאת השווא נטוה לחיריק, וכו'.

השלישי, כשתהיה השווא על שאר האותיות, והיו מונעות באיזו תנועה מן התנועות, לעולם קריאת השווא נטוה לפתח, כמו בְּרָכָה, קָלְלָה, רְשָׁעִים, שְׁמָנִים, גְּזָרִים, יִשְׁנִים, גְּלִילִים, לעולם קריאת השווא נטוה לפתח, וכו'.

³ כאשר השווא נע ע"פ הכללים המקובלים, אין צורך לסמן שהשווא נע, וסימון זה נצרך בעיקר כאשר השווא נע שלא ע"פ הכללים המקובלים, ואכן ניקוד זה מצוי בעיקר במקומות בהם השווא נע שלא ע"פ הכללים.

אמנם, כללי שווא נע שהיו בידי הקדמונים לא היו כמו הכללים שבידינו, ולכן פעמים רבות מסומן חטף פתח גם כאשר ע"פ הכללים שבידינו השווא

⁴ ובדרך כלל אף במקום שווא נח באות גרונית יבוא שווא מורכב, מחמת נטיית אותיות גרוניות להיבלע במבטא, אמנם בזה יש כמה מבטלים בהם אין השווא נח מתרחב לחטף, כמבואר במדקדקים (ראה דרכי הניקוד והנגזרות, שער הניקוד ומנחת שי יחושע ו' י"ז).

⁵ וכמו שכתב ר' שבתי סופר (בהקדמה הכללית לסידור): ומכאן ראינו על קריאת החטפין לקרותן בחטיפה בנקודה שבצד השווא ולא את השווא כלל, כי השווא אינו רק להורות על חטיפת אותה הנקודה.

⁶ וכן כתבו המדקדקים בפירוש ששווא מורכב יבוא רק באותיות שמוצאן מהגרון, ולא בשאר האותיות.

בספר דקדוקי הטעמים (סעיף 6) כתב: חוץ מארבע אותיות אהח"ע, לא יתיצב בהם דגש לעולם, ויציצב בהם אח וחובר בניקוד, שווא ופתח, שווא וקמץ, ושאר האותיות אין להם אח ולא חובר בניקוד, כי אם קמץ קמץ, ואם פתח פתח בלבד.

ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם (שער על דיבור השווא, אופן ו') כתב: השווא המניע לא יתחבר עם מלך באות אחר מן אותיות הקודש, כי אם באותיות א"ח ה"ע לבדם, כגון: אֶנִּי אֶ-דָּנִי, ואתם חֲנֹן, הָלֵא הוּא, עֲלֵה אֵלַי, ודומיהם.

ובמחברת התיג'אן (ירושלים תשכ"א עמ' ס"ג) כתב: ואם יאמר אדם למה לא יהיה תחתיהן פתח עם השווא, ידע כי כבר חבירו בעלי הלשון והדקדוקין שלא יעשו על אות אחת שווא ומלך אלא אהח"ע בלבד לפי שהן אותיות הגרון.

וכן כתב הרוקח (ספר השם, עמ' קס"ד): כי תחת אות שאינו אהח"ע אין חטף פתח.

⁷ כן כתב ר' יהודה חיוג' (שלשה ספרי דקדוק עמ' 4), בן אשר (דקדוקי הטעמים סעיף 11), אבן עזרא (ירוש ספר צחות, שכך קוראים אנשי טבריה), רד"ק (מכלול קל"ח ע"ב), וכן כתבו שאר המדקדקים.

בתיבת אֶשְׁמָעָה, שאם רצה הסופר לסמן שהשווא במ"ם הוא שווא נע, סימנו ע"י שניקד אֶשְׁמָעָה" בחטף קמץ^{טו}, וכיון שחטף קמץ זה הוא ניקוד מושאל לסימון שווא נע, יש להגותו ככל שווא נע^{טז}.

בחטף קמץ ישנם שני אופנים נוספים. באופן השלישי של חטף קמץ, החטף בא לסמן שהקמץ הוא קמץ קטן ולא קמץ גדול^{טז}, שכאשר עלולים לטעות אם יש להגות את הקמץ כקמץ גדול או כקמץ קטן, סימנו הסופרים את הקמץ הקטן ע"י הוספת שווא לקמץ^{טז}, וכגון בתיבות זָכְרָה (דה"ב ו' מ"ב), מְשָׁכו (יחזקאל ל"ב ב'),

אמנם יש לציין, שיש מקומות ספורים במקרא, שבהם אילולא יבוא סימון על נעות השווא לא תהיה דרך להודיע שהשווא שבהם נע, ובכך ארס צובה אכן נוקדו בחטף חיריק משום שאחריהם באה אות גרונית המנוקדת בחיריק. והם: לְקַחְיִינָא (מלכים א' י"ז א'), הִשְׁחִיתוּ הַתַּעֲבִיב (תהלים י"ד א'), הִשְׁחִיתוּ וְהַתַּעֲבִיבו (תהלים נ"ג ב'). וגם מזה מוכח שסימנו שווא נע ע"י חטפים, שהרי לא יתכן שהוא חטף אמיתי, משום שאין ניקוד של חטף חיריק.

ד' במקומות רבים מביא במנחת שי שיש ספרים המנקדים בחטף קמץ, כגון לְקַחְהָ (בראשית ב' כ"ג), וְנִזְרַעָה (במדבר ה' כ"ח), הִקְעָרָה (במדבר ז' פ"ה), וְיִקְדַּעַם (יהושע ט"ו נ"ח), הִקְהִיתִי (יהושע כ"א י'), וְסַעְדָה (מלכים א' י"ג ד'), וְסִאָה (מלכים ב' ד' י"ח), אֶפְשָׁעָה (ישעיה כ"ז ד'), ועוד. ובכל אלו הטעם הוא משום שאחריז אות גרונית קמוצה.

וגם בספרינו מצוי ניקוד חטף קמץ זה המורה על שווא נע, וכגון: לְקַחְהָ (בראשית ב' כ"ג), בְּסַעְרָה (מלכים ב' א'), וְצַעֲקִי (ירמיה כ"ב כ'). וכאמור, יש לקרוא כל אלו בשווא נע רגיל, אע"פ שמנוקדים בספרים בחטף קמץ.

טו ומפורש כן בדברי המדקדקים שחטף קמץ לפני אות גרונית קמוצה הוא ניקוד מושאל המורה על שווא נע.

רד"ק כתב (מכלול קל"ח ע"ב): וּמִנְּעָרַךְ בך (ישעיה נ"ד ט') קריאת הגימ"ל נוטה לקמץ חטף מפני העי"ן, ויש ספרים מדויקים שהגימ"ל נקודה בקמץ חטף (ראה דבריו במלואם לעיל הערה ו').

ובאבן עזרא כתב על תיבת אֶפְתָּחָה (תהלים ע"ח ב'): קמצות התי"ו בחטף בעבור אות הגרון, כמו אֶשְׁמָעָה מה ידבר (תהלים פ"ה ט'), ואילו היה בשווא לבדו היה שווא, רק ככה נמצא. עכ"ל. והיינו שבספר שלפנינו היה מנוקד אֶפְתָּחָה בחטף קמץ, וכתב שמנוקד כן משום הגרונית הקמוצה שבאה אחריה, וגם אילו היה מנוקד בשווא לבד היה נהגה כן, אלא שכך ניקד הנקדן. ואכן בהרבה ספרים מנוקד שם בשווא ולא בחטף קמץ. וכעין זה כתב על הטי"ת שבתיבת מְטָהֶרֹו (תהלים פ"ט מ"ה).

ובדקדוקי הטעמים (סעיף 14) כתב: יש סופרים דבר אמת מורים ונסחי ישרים, במקומות רבים קמץ חטף קורים, כגון וּנְפַתְחָה את אמתחתינו (בראשית מ"ג כ"א), שְׁמָעָה תפִּלְתִּי יי (תהלים ל"ט י"ג), ואֶשְׁמָעָה אחד קדוש (דניאל ח' י"א), וּנְקָרָה ירושלם (זכריה ח' ג'), וּנְקָרָה בשם (אסתר ב' י"ד), וְנִזְרַעָה זרע (במדבר ה' כ"א), ואֶשְׁקָלָה להם (עזרא ח' כ"ה), בְּנִי קָהָת (במדבר ד' ב'), הִקְהִיתִי (ג' כ"ז), הִקְהִיתִים (י' כ"א), הִקְעָרָה (ו' פ"ה), הִגְרַנוֹת (ש"א כ"ג א'), כְּתָנוֹת (שמות כ"ח מ'), מִרְדָּכִי (אסתר ב' ה'), לִמְרָדְכִי (ד' י"ב), וכמוהם רבים. ויש סופרים אחרים אין קמץ חטף קורים ונסחי ישרים, כגון וּנְפַתְחָה, שְׁמָעָה, ואֶשְׁמָעָה, וּנְקָרָה, וְנִזְרַעָה, קָהָת, הִקְהִיתִי, הִקְהִיתִים, הִקְעָרָה, הִגְרַנוֹת, כְּתָנוֹת, מִרְדָּכִי, לִמְרָדְכִי, וכמוהם רבים, ואין לדבר הזה שורש כי אם ברצון הסופרים. עכ"ל. וברוב הדוגמאות שהביא באה אות גרונית קמוצה אחר החטף קמץ, ולכן אפשר לנקד בשווא פשוט ואפשר לנקד בחטף קמץ, משום שחטף קמץ זה הוא רק סימון על נעות השווא.

ובמנחת שי (תהלים ל"ט י"ג) כתב: שְׁמָעָה תפִּלְתִּי - יש ספרים שהמ"ם בחטף קמץ, והוא דעת רבי יונה בספר הרקמה והאפודי בפרק י"ו, ויש ספרים בחטף פתח, וכמו זר נחשבו, וגם רד"ק לא זכר זרות זה בחבוריו, ובעל אור תורה כתב המ"ם בשווא לבד בספרי ספרד. עכ"ל. והטעם לכך שחטף קמץ אינו זר וחטף פתח הוא זה, משום שאחר המ"ם באה אות גרונית קמוצה, וא"כ השווא נע שבמ"ם דינו להיקרא כעין קמץ ולא כעין פתח, לכן ניקוד חטף קמץ מובן וניקוד חטף פתח הוא זר. וכן מדברי מנחת שי על תיבת מְטָהֶרֹו (תהלים פ"ט מ"ה) מוכח שיש חטף קמץ המורה על שווא נע.

טז ויש להעיר, שמחמת שחטף קמץ רגיל באות גרונית (כגון בתיבות: קְדָשִׁים, קְהָרִים) הוא חטף קמץ קטן, ונהגה כעין קמץ קטן, יש ההוגים במבטא הספרדי שמחמת ההרגל הוגים תמיד ניקוד זה כקמץ קטן, ואף בחטף קמץ באות לא

שניקדו חלק מהסופרים זָכְרָה, מְשָׁכו, לסמן שהקמץ הוא קמץ קטן. ואין לחטף קמץ זה דין שווא כלל, אלא הוא תנועה גמורה, ונהגה כקמץ קטן רגיל.

האופן הרביעי של חטף קמץ הוא שווא נע במהותו, רק שאינו נהגה כעין פתח כשאר שווא נע, אלא כעין קמץ. והטעם, משום שנגזר ממילה שמקורה בחולם, ואריכות המילה גרמה שהחולם יתקצר לשווא^{טז}, לכן נשאר השווא נוטה לקמץ משום ניקוד החולם במקור^{טז}, וכגון בתיבות: שְׁפָלִים, צַפְרִים, תִּקְבְּנוּ, בְּמִתִּי, קְדָקְדָה, קְדָקְדוּ, הִגְרַנוֹת, ועוד, שהיה בהן חולם במקור, כגון

גרונית שלפני אות גרונית קמוצה, הבא לסימון שווא נע (כגון בתיבת לְקַחְהָ), ואילו את הקמץ שאחריה, שהוא קמץ גדול, הוגים כראוי כקמץ גדול. וקריאה זו משובשת מאד, שהרי חטף קמץ זה הוא רק סימון על שווא נע, ולדידן יש להגותו ככל שווא נע, אך למרות זאת, ההוגה אותו כקמץ אינו קורא קריאה משובשת ממש, שכך היתה ההגייה הקדומה של שווא נע (אמנם זו קריאה תמוהה אם קורא שאר שוואים נעים כסגול ולא כהגייה הקדומה), אך כל הטעם שהיה חטף זה נהגה כקמץ, הוא רק משום שנהגה כעין הגרונית הקמוצה שאחריה, ואם הוגה את הקמץ שבאות הגרונית שאחריה כקמץ גדול, אין שום טעם שהחטף קמץ שלפניו יהגה כקמץ קטן, ואף אם רוצה להגות כהגייה הקדומה יש להגותו כקמץ גדול, כהגיית האות הגרונית שאחריה.

י' המדקדקים חילקו את התנועות לשתי קבוצות, תנועות גדולות, ותנועות קטנות, ולכל תנועה גדולה יש תנועה קטנה המקבילה אליה וקרובה לה בהגייה. ויש שני סוגי קמצים, האחד נקרא קמץ גדול (או קמץ דחב), והיא תנועה גדולה שהתנועה הקטנה המקבילה אליה היא פתח, והשני נקרא קמץ קטן (או קמץ חטוף), והיא תנועה קטנה שהתנועה הגדולה המקבילה אליה היא חולם.

ומאחר שיש חילוק בהגייה בין הקמץ הגדול לקטן (הספרים קוראים קמץ גדול כמו פתח, וקמץ קטן כמו חולם, ואצל האשכנזים החילוק הוא שבקמץ גדול יש מתג והוא נקרא מעט באריכות, וקמץ קטן נקרא בחטיפה ללא מתג), כאשר עלולים לטעות אם הקמץ הוא קמץ גדול או קטן, סימנו חלק מהסופרים את הקמץ הקטן ע"י הוספת שווא לקמץ.

וכיון שתנועה קטנה באה רק בהברה סגורה (היינו שיש אחריה דגש או שווא נח), כאשר בא דגש אחר קמץ, כגון: עֵזֶר, רָנִי, הדגש שאחריה מוכיח שהוא קמץ קטן, ואין צורך לסמן שהוא קמץ קטן. אך כאשר אין דגש אחר הקמץ, ובא אחריה שווא, יתכן שהקמץ הוא קמץ גדול והשווא נע, ויתכן שהקמץ הוא קמץ קטן והשווא נח, לכן סימנו חלק מהסופרים את הקמץ הקטן ע"י הוספת שווא לקמץ.

י"ח וכמו שכתב רד"ק (מכלול קל"ז ע"ב): ופעמים משתתפים עם הקמץ שווא להודיע כי הוא חטף.

וכן כתב מנחת שי (בראשית כ"ז י"ט): וְאֶבְלָה - האל"ף בקמץ לבד, והוא חטוף. ובמקצת ספרים האל"ף בחטף קמץ (וְאֶבְלָה). וכן נהגו במקומות רבים לעשות חטף קמץ במקום הראוי להיות קמץ חטוף, אולי עשו זה כדי שירוצו הקורא בהם אפי' יניק דלא חכים ודלא טיפש. עכ"ל. וכן כתב (יהושע ט"ו ל"ט): וְצַעֲקָה - הבי"ת בלא מאריך, ולכן קריאתו בקמץ חטוף. וכן בדפוס ישן הוא בחטף קמץ ממש כדרכו לעשות על החטפים קמצים.

והטעם שסימנו קמץ קטן ע"י הוספת שווא לקמץ, משום ששווא מסמן על חטיפות וחוסר תנועה, ומסמן שקמץ זה נקרא בחטיפה, ולא בהרחבה כקמץ גדול (כן משמע מדברי מנחת שי תהלים ק"ח י"ד).

ט' דרך תנועה להפוך לשווא כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון שָׁעַר - שְׁעָרִים, דָּרַךְ - דְּרָכִים, יוֹשֵׁב - יוֹשְׁבִים, סָגַר - סָגְרוּ.

כ' במדקדקים (אבן עזרא מאונס י' ע"א, כוזרי מאמר ב' אות פ') מבואר שהתנועות חולם חיריק ופתח הן שלושת התנועות הראשיות, ומהן משתלשלות שאר התנועות. בחולם נכללות התנועות קמץ, חולם, ושורוק-קבוצ, שהן תנועות הקרובות זו לזו, בחיריק נכללות התנועות צירי וחיריק, שהן תנועות הקרובות זו לזו, ובפתח נכללות התנועות פתח וסגול, שהן תנועות הקרובות זו לזו.

ומשום שהתנועות השייכות לאותו אב תנועה קרובות זו לזו, פעמים רבות מצוי חילופי ניקוד בין התנועות השייכות לאותו אב תנועה, וכגון בתיבות שוֹכֵב, קוֹצֵר, שהינן בעלות משקל זהה, וכשמתארכת תיבת שוֹכֵב החולם הופך לקמץ קטן ומנוקד בְּשָׁכָבָךְ, וכשמתארכת תיבת קוֹצֵר החולם הופך

שְׁלִים שנגזר משבֹּלֶת, צִפְרִים שנגזר מִצְפֹּר, וכיצא בזה, ולכן נשאר השווא נוסה לקמץ^{כא}. וכיון שנטית השווא לקמץ היא משום ניקוד המילה במקור, ואינה משום הגיית השווא נע הקדומה, יש להגות חטף קמץ זה כשווא נע הנוטה לקמץ, ולא כשווא נע פשוט הנוטה לסגול.

סיכום אופני קריאת חטף קמץ: חטף קמץ באות גרונית הוא חטף קמץ רגיל, שנהגה כקמץ אך במהירות וחיטפה. חטף קמץ בשאר האותיות, כאשר באה אחריו אות גרונית קמוצה, הוא ניקוד מושאל המסמן שווא נע, ויש להגותו ככל שווא נע פשוט. וכאשר יש אחריו שווא, הוא קמץ קטן, ויש להגותו ככל קמץ קטן. ושאר חטף קמץ מורה על שווא נע הנוטה לקמץ משום תנועת החולם המקורית, ויש להגותו כקמץ קצר.^{כב}

לקובץ ומנוקד בְּקָצֶה, כיון שתנועות אלו קרובות זו לזו ושייכות לאותו אב תנועה.

ולכן כאשר תנועת חולם מתקצרת לשווא, השווא נוסה לקמץ כדי לשמר את ההגייה המקורית, שתנועות הקמץ והחולם קרובות זו לזו ושייכות לאותו אב תנועה.

ומטעם זה, גם כאשר תנועת שורוק או קובץ מתקצרת לשווא, נשאר השווא נוסה לקמץ, ששורוק-קובץ וקמץ הן תנועות דומות ושייכות לאותו אב תנועה, ואכן בתיבת קֶבֶתָה (במדבר כ"ה ט') הקו"ף מנוקדת בחטף קמץ, וכנראה הטעם לזה משום שהמקור הוא מהמילה קָבָה שהקו"ף בקובץ (וכמו שכתב אבן עזרא שם ורד"ק בשרשים שרש קבב, ולא כמו הפירוש שהוא מלשון קָבָה), ולכן כשהתארכה המילה והקובץ הפך לשווא, נשאר שווא זה נוסה לקמץ כדי לשמר את ההגייה המקורית.

וכן בתיבת מְרִדְכִי הדל"ת מנוקדת בחטף קמץ, וכנראה הטעם לזה משום שמקור השם מְרִדְכִי מהמילה מרדוך שהדל"ת בשורוק (ראה במאמר "מלים שאולות בלשוננו", לשוננו ח', ירושלים תרצ"ז, עמ' 106-107), ולכן כשהתארכה המילה והשורוק הפך לשווא, נשאר שווא זה נוסה לקמץ כדי לשמר את ההגייה המקורית.

^{כא} כן כתב רונ"ה (מאור עינים בראשית מ"ג א'). וכן משמע מדברי ר' יהודה חיוג' (שלשה ספרי דקדוק עמ' 5), ומדברי מנחת שי (שופטים ח' ז').

^{כב} נספח למאמר: דעת מנחת שי.

בכמה מקומות (כגון: בראשית ב' י"ב, במדבר כ"ג י"ח) כתב מנחת שי באותיות שאין מוצאן מהגרון שהן מנוקדות בחטף פתח, וכן בכמה מקומות (כגון: בראשית ב' כ"ג, וראה עוד לעיל הערה י"ד) כתב שהן מנוקדות בחטף קמץ, ויש הרוצים ללמוד מזה שכוונתו להורות שיש להגות חטף פתח וחטף קמץ באותיות לא גרוניות כהגיתן באותיות גרוניות, ולא סובר שהן ניקוד מושאל לסמן שווא נע ויש להגותן כשווא נע פשוט.

ובכמה מקומות (כגון: בראשית י"ד י', מלכים א' ט"ו ב') אף מביא שיש ספרים המנקדים בשווא ויש ספרים המנקדים בחטף פתח, ומזה שמביא שיש בזה שתי שיטות, מוכח שסובר שזו מחלוקת ממש כיצד לקרוא, ואין זה רק הבדל במנהג הסופרים אם לסמן את נעות השווא או לא. ויש מקומות (כגון: בראשית ג' י"ז, י"ב ג', כ"ז ל"ח, דברים כ"ז ט') שאף כותב בפירוש שיש מחלוקת בין המנקדים בשווא לבין המנקדים בחטף פתח.

אך באמת אין מדבריו ראייה לגבי הגייתו של החטף, שלא עסק כלל באופן הגיית החטף, וכשכותב שהאות מנוקדת בחטף פתח או בחטף קמץ, כוונתו להורות שהשווא נע ולא נח (וכן מה שכתוב בדקדוקי הטעמים סעיף 14 שרב פינחס ראש ישיבה קרא

לכבים, המִשְׁכָּרִים, הַתְּפֹרְכֶה, מְרִפְדִים, מְרִבְעִי, וכו', הכוונה שסבר ששוואים אלו הם שוואים נעים ולא נחים. ועיין לעיל הערה ז').

וכשכותב שבחלק מהספרים מנוקד בחטף פתח ובחלקם בשווא, כוונתו רק לציין שהשווא נע, אלא שלא בכל הספרים סימנו את נעות השווא, וכן כתב בפירוש בכמה מקומות (כגון: דברים כ"ד י"ג, שופטים ז' ו') שיש ספרים בשווא ויש ספרים בחטף פתח, וזה תלוי במנהג ספרים. ומוכח מזה שלא סבר שזו מחלוקת ממש כיצד לקרוא חטף זה.

וכשכותב שיש מחלוקת אם מנוקד בשווא או בחטף פתח, כוונתו שיש מחלוקת אם השווא נע או נח, והמנקדים בשווא סוברים שהשווא נח, והמנקדים בחטף פתח סוברים שהשווא נע.

ומה שכתב (בראשית י"ב ג') שיש ספרים המנקדים בשווא ויש המנקדים בחטף פתח, ואינו יודע איזו דרך עדיפה, וכתב: ואני בתומי אלך בדרך הספרים שהם כולם בשווא לבד, והמדקדק לקרותן כהוגן תבוא עליו ברכה. גם בזה אין כוונתו לענין ההגייה, אלא לענין אופן ניקוד הספרים, וכותב ששיטתו לנקד בשווא לבד כרוב הספרים, והמדקדק לקרותן כהוגן בשווא נע אע"פ שאין מסומן חטף פתח בספרים, תבוא עליו ברכה, שהלא השווא נע אף אם אין הוא מסומן כן.

וכן מדבריו בתהילים ל"ט י"ג (הובא סוף הערה ט"ו) מוכח שסובר שחטף פתח וחטף קמץ באות לא גרונית הוא סימון על שווא נע, ואינו חטף אמיתי.

ומדבריו בסוף מאמר המאריך אף מוכח שסובר שיש להגות שווא נע תמיד באופן אחד, ולא לחלק ולהגות לפעמים בחטף פתח ולפעמים כשווא נע פשוט, שכתב שלא מצא מי שקורא את כל השוואים הנעים כמו שכתבו הקדמונים, ורוב העולם קוראים כל שווא נע כמו סגול, ויש מעט שקוראים בהגייה הקדומה רק חלק מהשוואים שהורגלו על לשונם כן, ולא בכל המקרא, וכתב שהמדקדק לקרוא את כל השוואים כהגייה הקדומה, תבוא עליו ברכת טוב, אך מי שאינו בקי בכולן כמשפטן ורוצה להתחכם ולקרא מקצתן כהגייה הקדומה, טוב ממנו מי שאינו מדקדק בהן כלל ועיקר וקורא כל שווא כתנועתו הפשוטה כמו סגול. עכ"ד.

ומוכח מדבריו שאין נכון לקרוא שווא נע כפתח רק במעט מקומות, אלא יש לקרוא תמיד באופן שווה. וא"כ לשיטתו יש לקרוא כל שווא נע כעין סגול, ואף כאשר הסופר סימן חטף פתח.

ומ"מ ברור שדעת המדקדקים הקדמונים שחטף פתח וחטף קמץ באות לא גרונית הם שווא נע (כמוא לעיל בהערה ג' הערה ט' והערה ט"ו). ואף אם יש מדקדקים שמוכח מדבריהם שלא הבינו את מהותו של חטף זה, אחר שמהותו ברורה לנו, אין לנו להתחשב בדברים שכתבו כמה מדקדקים מחוסר ידע, אלא עלינו לקרוא כראוי.